

Szabó András

Kapocs – nyár – munka

Kapocs Nyári Diákszolgálat, 1996.

Nyáron – amikor mindenki lazítani próbál –, a Kapocs Ifjúsági Önszolgáltató Szolgálat immáron harmadik éve arra vállalkozott, hogy a nyári szünetben, tíz héten át segít nyári (alkalmi, szezonális) munkát keresni és találni tizenéves fiataloknak. A programot Kapocs Nyári Diákszolgálatnak neveztük, ez arra a feltételezésre utalt, hogy ezen időszak alatt a hozzánk segítségért forduló többsége diák lesz. A program természetesen minden tizenéves fiatal számára hozzáférhető volt, és törekedtünk arra, hogy megőrizzük a Kapocs hagyományos segítő szerepét és feladatait is.

A Kapocs már harmadik éve ismétlődő, rendszeres nyári programja arra is lehetőséget teremtett, hogy a munkalehetőséget kereső tizenévesek munkavállalásának körülményeit összehasonlíthassuk a korábbi évek tapasztalataival, és betekintést nyerjünk a fiatalok munkavállalásának szélesebb összefüggéseibe is.

Alapadatok

	1995	1996
Látogatáskor kitöltött adatlap	2672	3877
Ebből lány	1346 (50,4%)	2006 (51,7%)
Fiú	1325 (49,6%)	1858 (47,9%)
Budapesti	2344 (87,7%)	3354 (86,5%)
Nem budapesti	328 (12,3%)	523 (13,5%)
Legalább kétszer voltak	316 (11,8%)	897 (23,1%)

Meg kell jegyeznünk, hogy a hozzánk forduló fiatalok közül sokan kikerülték az adatlapot, egyszerűen nem töltötték ki, vagy többen jöttek, de csupán egy adatlapot adtak vissza. Így a tényleges látogatói számot csak becsülni tudjuk: a meglévő adatlapoknál legalább 20-25 százalékkal nagyobb lehetett a hozzánk forduló száma. Számolnunk kell még azoknak a látogatásával is, akik a Kapocshoz nem munkáért, hanem egyéb, máskor is igénybe vett segítségért fordultak. Mindezek alapján, feltételezésünk szerint a Kapocs Nyári Diákszolgálat programja alatt 1995-ben hozzávetőlegesen három és fél-négyezren, 1996-ban hatezren látogattak meg bennünket.

A Kapocs nyári látogatói, születésük szerinti megoszlásban

Születési év	fő	születési év	fő
1950	1	1975	104
1955	1	1976	199
1958	1	1977	397
1960	1	1978	626
1963	1	1979	756
1964	2	1980	796
1966	1	1981	570
1968	6	1982	219
1969	6	1983	14
1970	6	1984	3
1971	9	1986	1
1972	16	1987	2
1973	20	1988	1
1974	42	1989	1

A Kapocs Nyári Diákszolgálat mint speciális ifjúsági szolgáltatás gyakorlatilag abból állt, hogy segítettünk a hozzánk forduló fiataloknak a nyári időszak alatt végezhető munkát keresni és találni, illetőleg a munkavállalás körülményeivel kapcsolatos praktikus ismereteket igyekeztünk bővíteni. A szolgáltatás döntő részét a Kapocs tizenéves, önkéntes munkatársai végezték, akikkel már hónapokkal korábban elkezdtünk dolgozni a program előkészítésén. A Kapocs Ifjúsági Önszolgálatot felkeresők május 15-től július 19-ig minden hétköznap a kezükbe kapták a szerintünk választható munkalehetőségek naponta frissített listáját, amelyből aztán nyugodtan, asztal mellett, szabadon válogathattak. A listán szereplő címek egy része a közvetlenül nekünk felajánlott munkalehetőségeket tartalmazta, a lista nagyobb részén pedig a hirdetésekben – főleg az Expresszből – kigyűjtött és előzetesen kontrollált címek voltak. Idén mindezek mellett a velünk rendszeres kapcsolatban lévő diákszövetkezeteket is propagálhattuk, amelyek ajánlatairól mindig elegendő tájékoztatást adhattunk. A címek közötti válogatás mellé a munkavállalás körülményeiről készült ismertetőt is ajánlottunk, akinek pedig kérdései voltak, további részletesebb tájékoztatást is kaphatott a munkavégzés körülményeiről.

Várakozás és valóság

Azok, akik felfokozott várakozással, mondjuk inkább úgy: illúzióval fordultak hozzánk, szükségképpen csalódtak. Csalódnuk kellett, mert segítő szolgáltatásunk minden igyekezetünk ellenére sem kínálhatott különbet, mint ami a munkavállalás szintjén egyáltalán hozzáférhető. A hirdetések, a munkát kínáló ajánlatainak színvonala (már saját tapasztalat alapján is mondhatjuk) sok éve meglehetősen alacsony, kevésbé érzékeny a munkavállalók nagy részének, köztük az inkább alkalmi, szezonális munkavállalásra aspiráló fiataloknak az igényeire. Persze, ezen a nyáron is adódtak kifejezetten szezonális munkaalkalmak, de ezek – tapasztalataink szerint – talán még mennyiségük-

ben sem fedték le igazán a nyári szünetidőre munkát kereső diákok igényeit (persze, csak a legális munkalehetőségekre gondolunk).

Bizalmatlanság

Tapasztalataink szerint 1996-ban is erőteljesen meghatározta a munkavállalás napi gyakorlatát az általános bizalmatlanság. Benyomásaink szerint egyöntetűen bizalmatlanok voltak a munkaadók, és bizalmatlanok a munkavállalók, mindkét félnek rosszak voltak a tapasztalatai (no meg a hírei) egymásról. A munkavállalással kapcsolatos adózási körülmények pedig mintha éppen arra motiválták volna a munkavállalás szereplőit, hogy kerüljék ki a nyilvánvaló terhekkel járó törvényes, szabályos munkaviszonyokat.

A bizalmatlanság, az óvatosság talán indokolt, de a munkaadók és -vállalók egyáltalán nincsenek „egy súlycsoportban”. Az alkalmazással kapcsolatos döntések természetesen a munkaadóknál vannak, ők pedig manapság kevésbé szeretnek kísérletezni, „vesződni” nehezen kiszámítható, netán kezdő munkavállalókkal. A munkaadó nem pedagógus, azt nem fizetik meg. Nem áll ő úgy, hogy így kockáztasson, neki jövedelmet produkáló, gyakorlott alkalmazott kell. Ilyen helyzetben talán kifejezetten „rossz pont”, ha a jelentkezők (fiatalok) aggályoskodnak, ha például munkafeltételekről kérdezősködnek, és munkaszerződést emlegetnek.

A felek számára a helyzet természetesen nem egyformán rossz. A munkaadók számára azok az ideális alkalmazottak, akik rugalmasan, okosan – tehát gondolkodás nélkül –, maradéktalanul elfogadják a munkaadó bármilyen színvonalú kínálatát. Az persze még jobb, ha örülnek neki, és ha például értenek is az elvégzendő feladathoz. Ebből a megközelítésből a munkaadók jó részének talán az lenne az „előnyös” (bármit mondanak is), ha fennmaradna a jelenlegi helyzet, vagyis fennmaradna a munka világával kapcsolatban a dolgozni akaró fiatalokat annyira jellemző, általános tájékozatlanság. A munkát kínáló cégek és vállalkozók számára helyzeti előnyük miatt nyilvánvalóan olcsó munkaerőnek számítanak a fiatalok, vagyis szabadon lehet válogatni közöttük. Nem nagyon védi őket semmi. Sok munkaadó még így sem (lenne) elégedett. Gyakran lehet hallani tőlük, hogy milyen nehéz a mai fiatalok között igazán alkalmas munkavállalót találni. (Milyen lesújtó vélemények szülehetnek ebből a munkaadói körből arról, hogy a mai fiatalok nem tudnak, sőt nem akarnak dolgozni! Bezzeg, amikor ők fiatalok voltak...)

Ki, mennyire (nem) készült fel munkát keresni

Figyelemre méltónak találtuk, hogy a Kapocshoz forduló, nyári munkát kereső fiatalok többsége mennyire nem készült fel arra, hogy dolgozni fog, hogy egy munkahelyen munkát vállalni készül, vagy szeretne dolgozni, és a munkával gyakorlatilag pénzt akar keresni. Az egészet inkább sötétnek és zavarosnak vélték, amit majd csak megúsznak valahogy. Érdekes, hogy ez a megközelítés valamennyire még azokra is jellemző volt, akiknek konkrét

jövőképük, (élet)programjuk volt: vagyis tudták, hogy mi lesz belőlük, mit akarnak a jövőben csinálni.

Ha rákérdeztünk, a munkát kereső fiatalok jó része *nem tudta megfogalmazni, hogy mit akar*, sőt azt sem, hogy mit akarhat. Beszélgetéseink során legfeljebb a képességeik valamiféle kibontakoztatásáról, önmegvalósításról fantáziáltak. Akiknek pedig már volt némi munkahelyi tapasztalata, azok a korábbi, a konkrét munkavégzés során kapott munkafeladatokra mint értelmetlen, megalázó parancsokra emlékeztek (némelyek az egészet ellenük irányuló „szívatásként” fogták fel, amelyben a munkaadó igazából ellenfél és nem partner). Lehet, hogy mindez a fiatalok kevéske munkavállalói tapasztalatáról és a munkavállalás kényszerélményéről szól, amit röviden így lehet összefoglalni: muszáj dolgozni.

Nyilván kevés olyan dolog van, amiért a nyáron munkát vállaló diákok lelkesedhetnek, a hozzánk forduló fiatalok jó részének pedig – láthatóan – a nyári munka keresése nem kifejezetten a saját ötlete volt. Valamiféle kényszer szülte programnak tűnt a nyári munka, nem ritkán családi kezdeményezésre született az ötlet (vagy valamilyen saját, későbbi, költségekkel járó elképzelés feltételeihez akartak gyűjteni). Előfordult, hogy a fiatal szülői kísérettel jelent meg, s kortársai előtt kicsit szégyellve, kicsit fanyalagva viselte azt a helyzetet, hogy a szülők – éppen helyettük – munkát kerestek számukra.

A nyári munka, a szünidei munkavállalás megítélésünk szerint igazából a felnőtté váló fiatalok ügye, akik számára az egész folyamat a szociális tanulás kiváló terepe, hiszen a nyári munka keresése, vállalása és végzése során alkalmazkodniuk kell, meg lehet tapasztalniuk a „dolgokat”, leginkább azt, hogy a munka körül egy pénzt keresni akaró fiatal számára mi mivel jár. A fiatalok nyári munkája valójában tehát igazi alkalmazkodást igényel, tehát a munkavállalás hétköznapijainak megtapasztalása a fiatalok számára egy kicsit a jövőbe nyúló elképzelések, az álmok gyakorlati próbája is. És egyáltalán nem mindegy, miképpen alakul...

Ismeretek

A Kapocs Nyári Diákszolgálat segítségével munkát kereső fiatalok egy sor dologgal nem voltak tisztában. Nem voltak tisztában például munkavállalói jogaikkal – még elemi szinten sem. Nagyon sok esetben nem pusztán „taktikai okokból”, nem menet közben vélelmezett érdekből maradtak el a munkahelyi szerződéskötések. A fiatalok nyári munkavégzésének körülményei – finoman szólva – általában tisztázatlanok maradtak. Hogy ezekből mégsem lettek „ügyek”, annak az lehetett az oka, hogy a fiatalok munkavégzése a legtöbbször tulajdonképpen nem végződött komolyabb konfliktussal, mert talán a sértettek, a pórul járt fiatalok – és szüleik – hagyták annyiban az egészet... (Nem tudták, hogy voltak jogaik, nem hittek a jogérvényesítés lehetőségeiben, könnyen zsarolhatók voltak stb.)

A Kapocs Nyári Diákszolgálat látogatói iskolai végzettségük szerint

Iskolatípus	létszám
Egyetem	122
Szakközépiskola	1189
Szakmunkásképző	414
Általános iskola	325
Technikum	151
Szakiskola	41
Gimnázium	1190
Főiskola	132

Jellemző volt az is, hogy a nyári munkáért hozzánk forduló fiatalok nem voltak képesek összekapcsolni a meglévő – és talán meglepően jól hasznosítható – ismereteiket a keresett munkával. Sokakat úgy kellett rávezetni, hogy „tulajdonképpen tudod kezelni a számítógépet”, „beszélj egy kicsit angolul” stb., és lehet, hogy éppen ilyet keresnek. Többen egyszerűen el sem tudták képzelni magukat munkavégzés közben. Legfeljebb azt tudták, hogy mit nem akarnak csinálni. Többen teljesen bizonytalanoknak mutatkoztak, és igencsak merevek, „válogatóság” voltak. Ez a fajta, bizonytalanságba csomagolt „távolság az egésztől” pedig egyértelműen rontotta az esélyeiket a munkavállalás során.

Nyelvismeret

Nyelv	fő
Valamilyen, nem meghatározott nyelv	677
Angol	647
Német	200
Francia	28
Olasz	16
Spanyol	7
Orosz	18
Szlovák	1
Kínai	1
Japán	1
Lengyel	25
Latin	1
Svéd	1
Angol–német	44
Angol–francia	57
Német–francia	3

Idén a Kapocsot felkereső fiatalok közül összesen 1611 fő (41,55%) nyilatkozott úgy, hogy beszél valamennyire valamilyen nyelven; legalább annyira, hogy nyelvismerete munkavállalás esetén hasznosítható előnyt jelenthessen.

Mennyire kitartóak?

A kérdésfelvetés tulajdonképpen azért volt fontos, mert a valóságban a fiatalok többsége csupán szerencsés esetben (vagy más, például családi segédlettel) számíthatott elsőre biztos állásra. Vagyis, ha tizenévesen valaki dolgozni akart, pénzt akart keresni, akkor annak keresnie kellett a munkát. Utána kellett járnia. Ez pedig sokuknak kifejezetten szokatlan volt.

Munkahely keresésekor

Határozott elképzeléssel rendelkezett	1812 (46,73%)
Nem rendelkező határozott elképzeléssel	2065 (53,27%)

A Kapocshoz forduló szívésségét, kitartását benyomásaink szerint mind a munkakeresésben, mind a munkavállalásban erőteljesen befolyásolta az, hogy mennyire voltak motiváltak. Ebből a szempontból nyilvánvaló, hogy jóval hamarabb feladta az, akit kívülről (például a szülők) noszogattak. A saját elhatározásból érkezettek között is volt különbség. Már abból, ahogyan az általunk összegyűjtött munkalehetőségek tanulmányozásának nekiláttak, lehetett látni, hogy ki mekkora lendületet vett. Voltak például olyanok, akik mintha adtak volna nekünk egy (utolsó) esélyt, hogy szerezzünk a számukra munkát: válogattak, fintoztak, feltételeket szabtak, majd végül (természetesen) alaposan „le is szerepeltünk” előttük. Szerencsére szép számmal voltak olyanok is, akiket ismerősként köszönthettünk, mert többször visszatértek; láthatóan komolyabb volt az elhatározásuk, amit nem tört le az első (vagy több) sikertelenség. Megítélésünk szerint a fiatalok többszöri munkavállalási kísérletei, munkahelyi próbálkozásai komoly szociális tapasztalatokhoz vezettek. Csak remélni tudjuk, hogy a többszöri nekirugaszkodások végül is eredménnyel jártak, és a fiatalok így szerzett tapasztalatainak summája a legtöbb esetben az volt, hogy érdemes utánajárni.

Hol keresett még munkát?

	fő
Expressz	153
Kapocs (korábban)	269
Universitas	121
Több konkrét helyen	76
Egy konkrét helyen	416
Ifjúsági irodánál	68
Diákirodánál	267
Újságnál	54
Kft.-kben	198
Munkaközvetítő irodánál	53
Pályaválasztási tanácsadónál	12

Eredményesség, visszajelzések

A Kapocs nyári szolgáltatásának jellege mérsékelten tette lehetővé az általunk végzett tevékenység kontrollját. Azt természetesen figyelemmel kísértük (név és azonosíthatóság nélkül), hogy kik, milyen korú, végzettségű és felkészültségű fiatalok fordultak hozzánk. Ebből a szempontból a gyűjtött adatok azért imponálóak, mert minden évben növekedett azoknak a fiataloknak a száma, akik nyaranta munkával (és egyéb problémával) hozzánk fordultak, sőt, az időszakos munkalehetőségeket felajánló cégek és fiatalok nyári foglalkoztatására vállalkozó magánszemélyek száma is gyarapodott. De a feladatainkat kísérő adatfelvétel arra nem adott elégséges választ, hogy az általunk biztosított lehetőségek mennyiben voltak sikeresek, azaz hogy a segítségünkkel valójában hányan tudtak elhelyezkedni. Erre alkalmi visszajelzések és szubjektív benyomások alapján valójában csupán következtetni tudunk.

Mi mindenesetre végig törekedtünk arra, hogy a tíz hét alatt, naponta hozzánk forduló fiatalok száma és az egy napra ajánlható munkalehetőségek között fenntartsuk az egyensúlyt. (Pontosabban azt próbáltuk elérni, hogy a hozzánk forduló fiatalok számánál legalább mennyiségileg megnyugtatóan több munkahelyi címünk legyen.) A mennyiségi arányosságból szükségképpen nem következett az, hogy a választható munkahelyek is színvonalasak lettek volna. Ez ügyben soha nem árultunk zsákbamacskát, nem akartuk azt mutatni, hogy mi jobbak lennénk, mint az elérhető, legjobb átlag.

Az időszak fontosabb periódusára vonatkozóan készítettünk egy kisebb áttekintést arról, hogy a Kapocsban milyen jellegű konkrét munkalehetőségeket tudtunk ajánlani. Ez talán kellően szemlélteti, hogy a különféle jellegű (alkalmi, segéd, kiegészítő stb.), felajánlható munkák között mennyire szegényes a kínálat a kifejezetten nyári, diákok által is végezhető munkákból.

Munkalehetőségek 1996. június 14.–július 9. között*

Eladó	348	Fodrász (tanuló is)	9
Pultos, felszolgáló	238	Ács	9
Szakács	90	Hentes	8
Kőműves	62	Kozmetikus (tanuló is)	8
Festő, mázoló	61	Recepció	8
Takarító	57	Szórólap	7
Mosogató	48	Nyári kiegészítő munka	6
Ügynök, kérdezőbiztos	34	Ügyintéző	6
Adatrögzítő, adminisztrátor	25	Szállító	5
Pénztáros	20	Lakatos	5
Baby-sitter	19	Burkoló	5
Futár	18	Gyorsétterem	5
Biztonsági őr	13	Bedolgozó	5
Üzletkötő	13	Büfés	4
Virágkötő (kezdő is)	11	Telefonos munka	4
Segédmunkás	10	Gépkocsivezető	4
Benzinkutas	10	Fejmosó	4
Cukrász	9	Fagyiarús	3
Újságárus	9	Titkárnő	3

Csomagolás	3	Zenész	1
Parkolóőr	2	Sztoriíró	1
Énekes	2	Tolmács	1
Szakmunkás	2	Csemegepultos	1
Portás	2	Népművészeti tárgy árusítás	1
Esztergályos	1	Aerobic-oktató	1
Zongorista	1	Utcai üdítőárusítás	1
Molnár	1		

* A feltüntetett munkalehetőségek közül némelyiket több napon keresztül lehetett választani. A hozzánk forduló fiatalok számára voltak ezek között azonnal betölthető munkahelyek is.

Maradnunk kellett tehát a realitásnál, és szabadabban kellett értelmeznünk a választható munkák körét, továbbá fokoztuk a munkalehetőségek gyűjtését. Ebből a szempontból alighanem akkor lehettünk/voltunk igazán eredményesek, ha oldani tudtuk a nyári munkahelykeresés fiatalokra nehezedő kényszerélményét, s ha a hozzánk fordulók nem kényszerültek volna a legelső (és talán nem minden esetben kedvező) munkahelyre beállni. A nálunk munkát kereső fiataloknak lehetett újabb esélye, lehetett újabb munkahelyekkel próbálkozniuk.

A nyári munkát felajánló intézmények, cégek és a fiatalokat foglalkoztatni akaró magánszemélyek elégedettségéről csak közvetve értesülhettünk: mindenekelőtt úgy, hogy idén néhány cég már a tavalyi jó tapasztalatai következtében fordult hozzánk, ugyanakkor idén, a segítségünkkel foglalkoztatott fiatalokkal kapcsolatban igazán komolyabb kifogást nem kellett regisztrálnunk. Az eredményességre utal az a tény is, hogy az idén erőteljesen növekedett a tizenéves munkavállalót kifejezetten nálunk kereső cégek száma.

Tavasszal több száz levelet küldtünk ki különféle helyekre azzal a céllal, hogy kapcsolatot létesítsünk olyan munkahelyekkel, ahol nyáron fiatalokat kívánnak foglalkoztatni. A levelek, a tavalyi sikeres együttműködés, illetőleg személyes kapcsolatok következtében idén 52 intézmény, cég, szervezet (öt esetben magánszemély) keresett a segítségünkkel fiatal munkaerőt. (Azt hiszem, kifejezetten örülnünk kellene a magánszemélyek megkeresésének, hiszen a magánháznál, lakásnál végzendő segítő munka legmegfelelőbb „alkalmazottja” a máshol kevésbé szerencsés fiatal, diák lehet.)

Talán arra tudnánk a legnehezebben választ adni, hogy a nálunk munkát kereső fiatalok közül hányan jártak szerencsével. (Nem is biztos, hogy mindegyik hozzánk forduló fiatal esetében eredmény az elfoglalt és letöltött munkalehetőség.) Akik sokadszorra tértek vissza a Kapocsba munkát keresni, azok tulajdonképpen mást is megtanulhattak: a mai munkaerőpiacon való eligazodást. Természetesen számos visszajelzést, megjegyzést, észrevételt és üzenetet kaptunk a hozzánk forduló fiataloktól, hogy miképpen fogadták őket. A sok elégedett visszajelzés gyakorlatilag azt jelenti a számunkra, hogy a munkaadók zöme korrekt volt, és a legtöbb nyári munkaviszony kölcsönös elégedettséggel fejeződött be.